

214075

ANIVERSAREA

DE PATRU SECALE DE LA MÓRTEA LUI

STEFAN CEL MARE

DOMNUL MOLDOVEI

(2 IULIE 1504)

DE

NIC. DENSUSIANU

ESTRAS DIN «ROMANIA MILITARA»
IUNIE 1904.

BUCURESCI

Instit. de Arte Grafice CAROL GÖBL S-r I. St. Rasidescu
16, Strada Dórnei, 16
1904.

11.819.

ANIVERSAREA

DE PATRU SECALE DE LA MÓRTEA LUI

STEFAN CEL MARE

DOMNUL MOLDOVEI

(2 IULIE 1504)

DE

BCU Cluj
NIC. DENSUȘIANU

ESTRAS DIN «ROMANIA MILITARA»
IUNIE 1904.

BUCURESCI

Instit. de Arte Grafice CAROL GÖBL S-r I. St. Rasidescu
18, Strada Dómnlei, 18
1904.

11.319.

ANIVERSAREA

DE PATRU SECELE DE LA MÔRTEA

LUI

ȘTEFAN CEL MARE, DOMNUL MOLDOVEI

(2 IULIE 1504)

În 2 Iulie 1504, se stinse Marele Domn și eroi al Moldovei Ion Ștefan Voivodul, care în timp de 47 ani ai domniei sale a apărut cu un curagiu și devotament es-tra-ordinar independența politică a Moldovei și a fost un zid puternic al creștinătății în contra estensiunii domniei musulmane dincóce de Dunăre.

Ștefan cel Mare personifică în aceste timpuri întregă istoria poporului român dela Dunărea de jos. El este tipul și simbolul națiunii române, care în curs de atâtea secole apărându-și independența sa politică și națională, a apărut cu succes la Dunărea de jos cauza civilizațiunii în contra barbariei. El a luptat nu numai pentru apărarea țerei sale, dar el a luptat tot o-dată pentru Europa, pentru creștinătate și umanitate ¹⁾.

Plâns de totă țera, regretat de întreaga creștinătatea și admirat chiar de inimiții săi, el fu înmormântat la mănăstirea Putna, din Bucovina, ridicată de dânsul și consacrată în a. 1470.

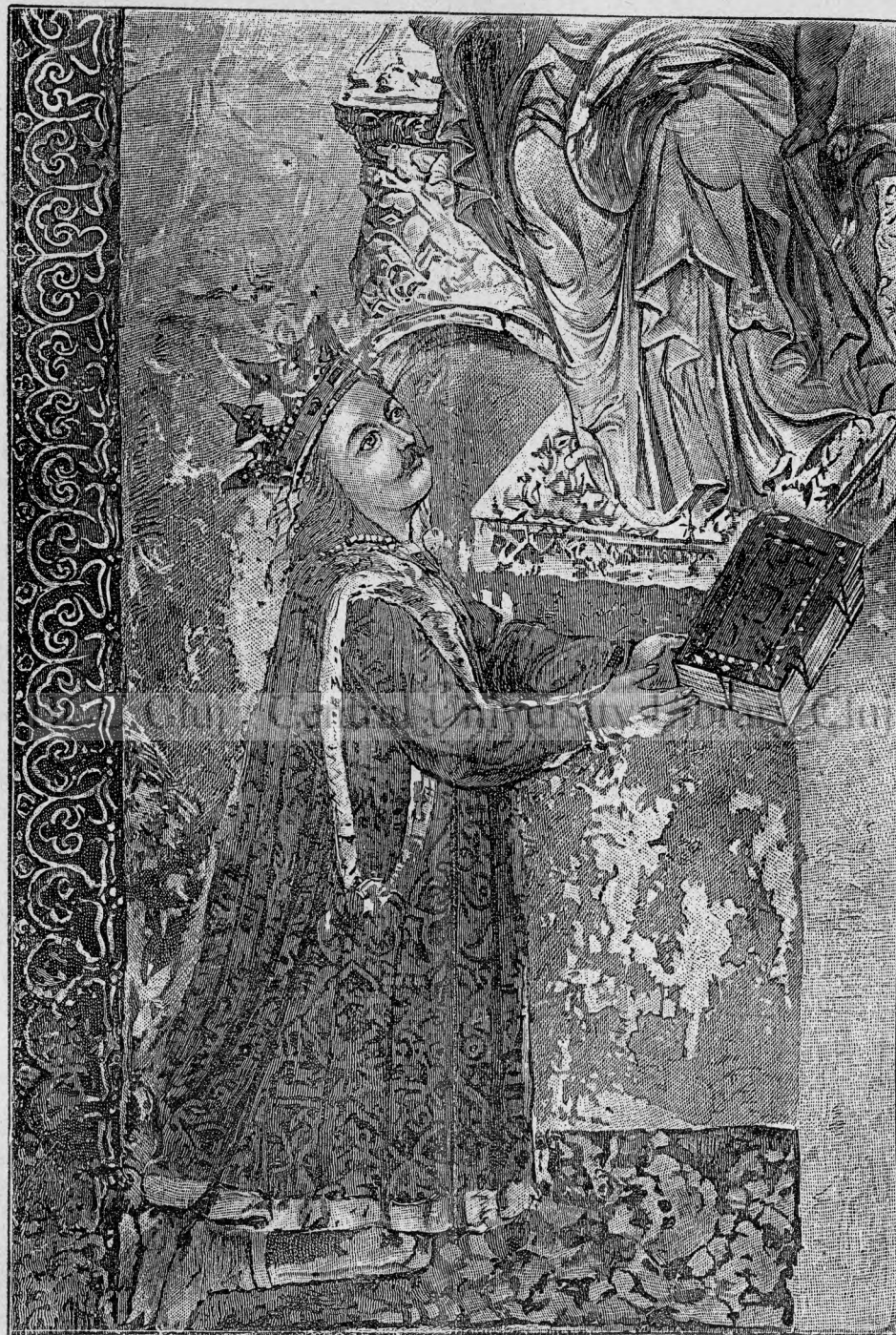
¹⁾ Hurmuzaki, Documente privitoare la istoria Românilor, Vol. VIII p. 5. Ștefan cel Mare scrie Papei Sixt IV în 29 Nov. 1474; Sanctitati vestrae certificamus, quod nos semper cum potentia nostra quam nobis Omnipotens Deus attribuit omni cum affectu paratissimi sumus intendentes pro Christianitate totis viribus debellare ... Ortamur itaque S. V. ut cum aliis potentissimis Regibus et Principibus taliter adoperetur ne Christianitas a..... infidelibus supeditetur.

Nicî o-dată, ca în timpurile lui Ștefan cel Mare situațiunea politică a Europei nu a fost mai critică, mai tristă, și religiunea creștină mai amenințată.

Europa se află în fața invasiunii turcesci. Inșă creștinătatea era divisată, statele de apus slăbite și indiferente de sortea Europei de sud-est.

* * *

În timpurile lui Ștefan, Sultanul Mahomed II terminase cucerirea peninsulei balcanice. În 1453 el luă cu asalt Constantinopolul și-l prefăcu în capitala imperiului turcesc. În 1459 supuse Serbia. În 1464 fu cucerită Bosnia, în 1467 Herțegovina și Albania, ér în 1475 Mahomed II supuse Crimul și încredință guvernul de aici unui Chan tătäresc. Athena a fost luată în 1458, Peloponesul în 1460. Thracia, Macedonia și Bulgaria devenise provincii turcesci încă din seculul al XIV-lea, ér Țera-romănescă ca să-și asigure frontierele meridionale în contra incursiunilor musulmane se vedu si-

lită, după bătaia dela Nicopol, în 1397, să se oblige a plăti tesaurului turcesc un tribut anual de 500 piastrii în argint.

Acum peninsula balcanică fiind cucerită, Mahomed II se decise să estindă dominațiunea turcescă și în părțile de nord ale Dunării de jos. Cu deosebire densus voiă să supună Moldova, o țără avută, care-și conservase până în timpurile aceste o independență absolută, un stat puternic în resboie, care nu voiă să plătescă tribut Turcilor, care domină gurile Dunării și colțul de nord-vest al Mării-negre. Plin de curagiu și de energiă, Mahomed II era de credință, că o-dată bariera dela Dunărea de jos ruptă și Moldova supusă, Turcii vor pute ușor să cuprindă Transilvania, Polonia și Ungaria.

Aceași convingere politică o aveă și Baiazet II, fiul și succesorul lui Mohamed II. În anul 1502 Baiazet invită ordele tătäresci de la Volga să se stabilască pe câmpiile Chilie și Cetăței-Albe și scriă Chanului tătäresc: «Dacă tu vei avé în mânil tale Moldova, drumul nos-

Ștefan cel Mare după ilustrațiunea din Evangelia dăruiată de densus mănăstirii Homor. Icóna represintă pe Sânta Fecióra ședend pe tron cu Christ în brațe. La picioarele tronului Ștefan cel Mare inchină Sântei Fecióre tetravangelul său

tru va fi deschis în toate părțile lumii» ¹⁾.

Din nefericire însă pentru țările române, și în general pentru cauza cea mare a creștinătății, Ștefan avea să lupte în aceste timpuri nu numai cu armatele cele înfricoșate ale lui Mohamed II și Baiazet II, dar încă cu doi vecini puternici, cari conduși de o politică națională rău înțelăsă, în loc de a se alia cu Ștefan în contra pericolului comun, cercau să supună densii țera Moldovei.

Unul din acești principii creștini era Mathia Corvinul, care fără nici o cauză dréptă de nemulțumire, se ridică în a. 1467 cu răsboiū asupra lui Ștefan, voind să facă țera Moldovei vasală regatului unguresc. Mathia trece în Moldova cu 40.000 de ómenī pe la pasul Oituzului și al Ghi-meșului, inaintéză către Sucéva, capitala Moldovei, arde Tro-tușul, Băcăul, Romanul și Némțul, apoi se opresce la Baia. Ștefan ia pozițiune între riurile Moldova și Șomuz aștep-tând timpul oportun, când să pótă da lupta cu ómenī mai puținī în contra la mai mulți; în fine vedénd, că regele Ungariei nu luase măsurile necesari de precauțiune, densul trimise în séra de 15 Decembre pe câți-va ómenī de ai sēi, ca să dee foc orașului Baia, apoi la lumina flacărilor și a lunei a-tacă castrele regelui. Óstea lui Mathia este învinsă și mare parte cade în luptă. Insuși regele căpétă trei rane și e scos în légán din locul de bătaie, ca să nu cadă în mánile Ro-mánilor, ér restul trupelor sale scapă numai cu mare greu-tate străcurându-se prin poteci și eșind în Ardél.

Cu începutul anului 1475 armatele otomane se pun în mișcare către Dunărea de jos pentru subjugarea Moldovei.

Sultanul Mohamed II sub pretext, că Ștefan nu voiesce

¹⁾ Hurmuzaki-Densușianu, Documente, Vol. II, P. 2. p. 493 a 1502: Turcus vult quod Zavolhensis veniret ad campos Killie et Byalograd et dominaretur Walachie: Si tu Walachiam tenebis, nobis liberum erit progredi ad omnes partes mundi.

să-î plătescă tributul, pe care-l cerea, seî că nu voiesce să ducă în persónă tributul la Constantinopol, trimite pe Suleiman-paşa din Albania în capul unei armate de 120.000 ómeni, ca să cucerescă Moldova. Insa Ştefan folosindu-se de o admirabilă strategie, atrage pe Suleiman-paşa într'o pădure de lângă riul Bêrladului, din sus de Vaslui, şi după ce însuşi în persónă face minuni de vitejie, bate şi distruge întréga armata lui Suleiman. Puţinî Turcí scapă cu fuga, ér restul, parte cade pe câmpul de luptă, parte fu înecat în apele Bêrladului şi ale Siretului.

În acéstă memorabilă luptă întemplată pe locul numit la Podul-înalt, aŭ căđut patru paşi, Româniî aŭ căştigat peste 100 de stéguri, aŭ făcut o mulţime de captivi şi aŭ luat o pradă enormă. Trupurile celor ucişi în lupta dela Podul-înalt, scrie istoricul polon Dlugoss, aŭ fost arse, dar aŭ rămas grămeđi mari de óse, cari vor atestá şi în se-cule depărtate mărimea acestei învingerî. Pentru acéstă biruinţă, ne spune Dlugoss, Ştefan nu s'a sumeţit, ci a postit 4 ęile numai cu apă şi pâne şi a poruncit în tótă ţera, ca nimene să nu-î atribue lui, ci numai lui Dumneđeŭ acéstă învingere. Apoi Ştefan Vodă trimise, cu boierii cunoscuţi şi de frunte ai ţerei, 36 stéguri turcescî ca trofee regelui Casimir din Polonia şi o parte fórte alésă din prada de rêsboiŭ.

De asemenea a trimis câţi-va robî de frunte şi stéguri turcescî Papei Sixt IV din Roma, rugându-l pentru ajutoriŭ în contra Turcilor.

Învingerea lui Ştefan asupra Turcilor a fost salutată cu nespusă bucuriă de tótă lumea creştină. Acum singur Ştefan era considerat ca cel mai capabil între principii lumei de a se luptá cu succes în contra Turcilor ; singur el meritá, după cum scrie Dlugoss, să fie pus în fruntea oştilor creştine în contra Musulmanilor.

Lupta lui Ştefan cu Suleiman-paşa la Podul-înalt a mai avut încă un epilog. Încă pe când Ştefan-Vodă se aflá la Vaslui lângă Bêrlad, i venî scire dela Soroca, că Hatma-

niî cǎzǎcescî aũ trecut cu órdele lor peste Nistru și prǎdézǎ țera. Ștefan alérgǎ repede înaintea Cazacilor, i lovesce nóptea fără veste la Grumǎzescî, i gonesce și înecǎ o mare parte din ei în undele Nistrului, apoi se întórce cu mare triumf la Sucéva, unde Mitropolitul cu preoții i-l binecuvéntǎ ca pe un împérat și biruitoriu de limbî pǎgâne.

Sultanul Mohamed însǎ aprins de urǎ neîmpǎcatǎ asupra lui Ștefan, fiind-cǎ nu voiǎ sǎ-i plǎtéscǎ tribut, fiind-cǎ alungase garnisóna turcésǎ din Chilia și nimicise armata cea puternicǎ a lui Suleiman-pașa de 120.000 ómenî, face acum noue pregătiri de rêsboiũ asupra Moldovei, și în luna lui Maiũ 1476 plécǎ însuși în persónǎ în capul acestei espedițiunii. Sultanul, trece Dunărea pe cincî poduri cu o mulțime enormǎ de ómenî, cǎmile, tunuri de rêsboiũ, și pǎtrunde în Moldova. Tot în același timp nǎvǎlesc asupra Moldovei și Tǎtarii din Crim, ce venise în ajutoriu Turcilor. Insǎ Ștefan Voivodul, dupǎ cum scrie istoricul Dlugoss, nu se înspǎiméntǎ nici fața de aceștii doi inimizii atât de puternicî, carî nǎvǎlise din doué pǎrți aprópe în unul și același timp asupra Moldovei, ci avénd în inima sa un curagiũ de admirat și necređut, dede foc la tóte bucatele și victualele, ca aceste sǎ nu cadǎ în mânilé inimizilor, apoi cu tótǎ cutezanța și energia se aruncǎ asupra Tǎtarilor, de a cǎror putere se temeǎ mai mult de cât de Turcî, și încredințat în ajutoriul lui Dumneđeũ i lovesce, i învinge și-i gonesce pǎnǎ la Nistru cu atâta rêvnǎ, în cât pe mai mulți i tǎiǎ în fugǎ de cât în bǎtaie. În timpul acestei persecuțiunii terórea cuprinse așa de mult pe Tǎtari, încât ei aruncaũ jos armele, arcurile, tolbele cu sǎgețile, hainele de pe ei, șeile de pe cai, ca sǎ pótǎ fugi mai ușor și apoi ca nisce turbați sǎriaũ goi în apa Nistrului, unde aprópe cu toții s'aũ înecat.

Dupǎ învingerea Tǎtarilor, Ștefan se întórce acum asupra Turcilor. Cu aceeași repeđiune, Ștefan lovesce

pe neașteptate și strivesce mai multe cete turcescî, ce se îm-prăsciasc prin țeră, ca să prădeze; apoi se retrage și fortifică în munți, în o pădure, pe care Turcii o numiră «Marea de arbori», ér cronicariî românî Valea-Albă. Aici în 26 Iulie se întêmplă memorabila bătăia numită de la R ă s b o i e n î. Româniî, după cum ne spun autoriî turcescî, îndreptară asupra ianicerilor un foc așa de bine nutrit și aduseră atâta gróză în liniile lor, în cât aceștia de frică se culcară cu toțiî la pămênt și nu mai voiau să se ridice pe lângă tóte încuragiările lui Mohamed-beg, a generalului lor. Inșă Sultanul observând acéstă desordine și lipsă de curagiü din partea celor mai distinși ostași ai săi, apucă singur în mână un scut, și se repede înaintea ianicerilor, asupra trupelor române. Acest esemplu aprinde din nou curagiul în inimele soldaților turcescî, ei pătrund în interiorul pădurii și lupta se începe acum pept la pept. In fine Româniî puținî la număr, încunjurați și atacați de tóte părțile, sunt învinși, biruiți nu de arme, ci copleșiți de mulțimea cea mare a Turcilor. Acéstă înfrângere fu crâncenă pentru Turci. Perderile lor fură enorme, și învingerea fără rezultat. Sultanul Mohamed cercă apoi să cucerescă cetatea Sucevei și a Hotinului, dar perde în amêndoue locurile o mulțime de ostași, fără să le pótă luá. In fine Sultanul Mahomed vêdênd, că acéstă expedițiune, orî cât de puternică, nu póte să-l facă stăpân asupra Moldovei, încetéză operațiunile, ridică asediile și începe a se retrage cu trupele sale spre Dunăre.

Inșă Ștefan, pe lângă tótă înfrângerea, ce a suferit'o la Valea-albă, nu perde curagiul, stringe repede óste nouă, plécă după Turci, i ajunge, când aceștia voiesc să trecă Dunărea, i lovesce fără veste și-î silesce să lase tótă prada, ce o făcuse în Moldova și să trecă repede pe cel alalt țermure. Apoi dênsul curăță țera întrégă de Turci și se întórce cu isbândă la Sucéva, după cum scrie vornicul Grigorie Urechia. Insuși regele Mathia al Ungariei în scrisórea, ce o a-

dreséză Papei Sixt IV, numesce retragerea lui Mohamed, din Moldova, «o fugă rușinosă» ¹⁾).

In a. 1484 Turcii făcură o nouă irupțiune asupra Moldovei.

Sultanul Baiazet II, ca să-și răsbune de rușinea și înfrângerea, ce o suferise părintele său Mohamed II de la Ștefan Voivodul, se pune în mișcare în luna lui Maiu 1484 cu trupele sale către Moldova. Planul său era, că după ce va supune Moldova, să stabilească o legătură directă între imperiul turcesc cu Tătarii de la Crim și de la Volga, orî cu alte cuvinte să se colonizeze Basarabia cu Tătari și să prefacă Moldova în o provincie turcască.

Biazet trece Dunărea pe la Isaccea, ocupă Chilia și Cetatea-albă, apoi începe să devasteze în lung și în lat țera Moldovei. De astă-dată operațiunile defensive ale lui Ștefan se mărginiră numai la atacuri și lupte parțiale, un mod tradițional de luptă, care încă din timpurile cele mai străvechi se dovedise atât de practic pentru țerile de la Dunărea de jos. UJ / Central University Library Cluj

Acum Baiazet II, desperând să pôtă înfrânge pe Ștefan și să cucerească Moldova, fu silit a se întorče înapoi peste Dunăre.

In anii 1497 și 1498 un nou răsboiū amenință independența politică a Moldovei, este răsboiul, pe care Ștefan Voivodul Moldovei trebui să-l pörte cu regele Ion Albert al Poloniei.

Regele Ion Albert, un om doritor de gloriă, creșând, că Moldova în urma luptelor continue, ce le avuse cu Turcii, este slăbită și că acum e timpul bine venit, ca să supună această țără, începuse încă din a. 1495 să facă preparativele de răsboiū. Sub pretext, că densus voiesce să mērgă asupra Turcilor, ca să iea din mânia acestora Chilia și Cetatea-albă, regele Ion Albert voia în realitate numai să delătore

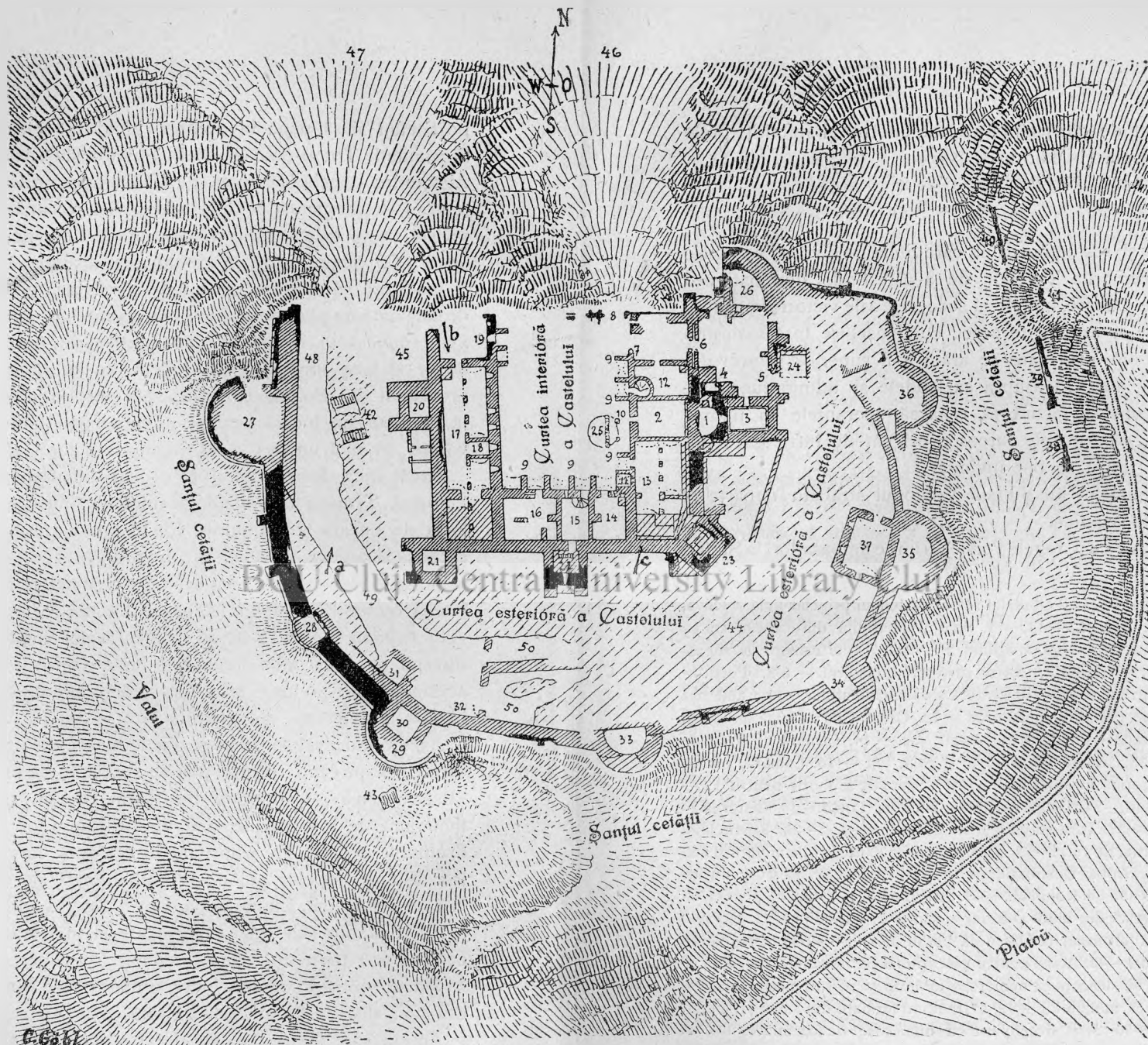
¹⁾ Hurmuzaki, Documente, vol. VIII, p. 23 a. 1476. Scrisórea regelui Mathia către Papa Sixt IV.

pe Ștefan și să pună în domnia Moldovei pe fratele său Sigismund. Tot o-dată regele Poloniei chiamă la război pe Alexandru ducele Litvaniei, pe Tifen magistrul cavalerilor teutonî, de asemenea pe ducele Masoviei, și după ce face o revistă peste trupele sale concentrate la Leopole, în număr de 80.000 ómeni, intră în Moldova cu însemne de război și înainteză către Sucéva, capitala țerei. Inșă Ștefan are și de astă-dată un plan de război bine combinat. Densul ocupă mai întâi tóte drumurile din părțile de nord ale Moldovei și face imposibil ca trupele regelui să pótă primi proviziuni din Polonia și Rusia; apoi surprinde și infesteză în continu din locuri ascunse armata regelui Poloniei și nu voesce, în nici un cas, a se dimite la o luptă decisivă.

Situațiunea devine din ți în ți mai dificilă pentru regele Poloniei. Trupele sale numeroase încep a simți tot mai mult lipsa de bucate și de nutreț. Ele încep să murmure pe sub ascuns în contra regelui, și un sentiment sinistru le cuprinde, că războiul acesta va avé un sfârșit nefericit. Descurajarea crește și disciplina slăbesce. De altă parte, regele Ion Albert vedënd, că nu pótă să cucerescă nici Sucéva, că Moldovenii nu voesc a se dimite la o luptă decisivă, că războiul acesta se pótă prelunghi încă timp nedeterminat, se hotăresce în fine a suspenda operațiunile și a se întorce în Polonia.

Asediul Sucevei se ridică și regele fixeză ziua pentru plecare. Inșă pe când trupele polone sosesc în pădurea numită «Bucovina», o mulțime de țeranî români pedestrii le încunjură de tóte părțile, dau năvală asupra lor, închid tóte drumurile de eșire cu arbori tăiați, rěstórnă carele, și năruiesc asupra trupelor polone arborii înținați, pe cari i-i tăiasc din rădăcină. Lupta, după cum o descriu autorii polonî, a fost una din cele mai înverșunate și mai crâncene. Ací cade o mare parte din armata regelui Ion Albert, ací în fine se stinse, seú cădù în captivitate, o mare parte din nobilimea cea mai alésă a Poloniei și a Rusiei.

Acésta este fámósa bătăie din codrul Cosminului

Planul citadelei (castelului princiar) de la Suceva, după săpăturile efectuate până la finele anului 1901. (După C. A. Romstorfer)
 Legenda la pag. 14 nota 1.

care a avut de consecință pagube enorme și suferințe grele pentru Polonia și Malorusia.

* * *

Energia și rezoluțiunea, cu care Ștefan Voivodul se opuse la toate încercările Turcilor de a-și estinde dominațiunea dincóde de Dunăre, luptele și succesele sale victorioase asupra formidabilelor armate turcesci, cu deosebire însă măiestria sa de răsboi, prin care se arată a fi superior tuturor inamicilor săi, atraseră asupra sa laudele și admirațiunea întregii Europe și făcură să renască speranțele în inimile creștinilor, că armatele turcesci, ori cât de înfricoșate pot să fie, ele totuși se pot învinge.

Gloria numelui lui Ștefan Voivodul străbătù departe și la popórele asiatice.

U z u n A s s a n, regele Persiei, trimite ambasadori la Ștefan

BCU Cluj / Central University Library Cluj

1) **Legenda** la planul citadelei seú al castelului princiar dela Sucéva, reprodus la pag. 12—13. — 1. Spațiul altariului din capela, ce se afla în etagiul de asuprà spațiului 2. — 2, 3. Două camere la suprafața solului. — 4. Stâlp pentru susținerea clădirei. — 5-8. Porți. — 9. Stâlp pentru galeriă. — 10. Resturi ale fundamentului. — 11. Cameruță cu resturi de oseminte omenesci. — 12. Cameră cu o vatră de foc și scară în spirală. — 13. Hala de răsărit, jos. — 14. Cameră cu vatră de foc, jos. — 15. Cameră cu scară în spirală, jos. — 16. Cameră, jos. — 17. Hala de apus în suterană. — 18-19. Scara de scoborit pentru 17. — 20-23. Turnuri. — 24. Grópă secretă dinaintea Porții. — 25. Cisternă. — 26. Cameră. — 27. Turn rotund în zidul de lângă șanț. — 28. Restul unei clădiri în formă de turn. — 29. Turn rotund. — 30. Resturile unui turn mai vechi. — 31. Grópă. Destinațiunea necunoscută. — 32. Resturi din arcul unui zid. — 33-36. Rondele. — 37. Spațiu boltit în formă de pivniță. — 38—40. Resturi din zidul exterior al șanțului, cu stâlpi. — 41. Pavagiü de beton la intrarea, ce duce la podul mobil. — 42-43. Fragmente mari de ziduri. — 44. Locul pentru execuțiunea criminalilor (?), — 45. Locul, unde s'aü descoperit numeroase monete și resturi netrebuincióse din fabricarea monetelor. — 47, 47. Înălțimi formate din ruine și pământ aruncat. — 48-50. Strat descoperit cu numeroase de oseminte umane.

cel Mare rugându-l, ca dimpreună cu alți principii creștini să se ridice în contra oribilei puteri a Otomanilor ¹⁾.

Papa Sixt IV, în bula, ce o adresază creștinilor în a. 1476, numesce pe Ștefan «adevărat atlet al credinței creștine» și invită pe toți credincioșii să contribuie din averile, ce le-a dat Dumnezeu, ca să ușureze sarcinile cele mari ale răsbóielor lui Ștefan cu Turcii, séu să se înroleze în persoană sub stégurile acestui Principe, de óre-ce dânsul «apără cauza și drepturile lui Dumnezeu» ²⁾.

Êr Senatul venețian în o scrisóre a sa, prin care felicită pe Ștefan pentru învingerile sale asupra Turcilor, se exprimă ast-fel :

«O! dacă ar fi și cei alalți principii creștini cu atâta suflet și voință, séu dacă singur ai avé atâtea puteri, pe cât «de mare î-ți este sufletul tǎu; însă D-đeú prea puternicul, «a cărui causă Măria Ta o aperi, nu va părăsi pe Măria «Ta, și nu va permite ca cei-alalți principii creștini să ră-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

¹⁾ Hurmuzaki, Documente, Vol. VIII. pag. 5. a. 1474.

²⁾ Hurmuzaki-Densușianu, Documente privitoare la istoria Românilor, Vol. II. P. 2 p. 241, a. 1476. Sixtus Episcopus etc. Universis Christifidelibus... Cum itaque sicut cunctis palam est orbis nationibus..... Thurcorum gens adversus orthodoxam fidem... et praesertim adversus dilectum filium nobilem virum Stephanum Wayuodam ducem Moldaviae eiusque dominia que in finitimis ipsorum Turchorum oris sita sunt..... moliri non designat, et quamvis prefatus Stephanus tanquam verus Christiane fidei athleta proni sit animi ad resistendum ipsorum Thurcorum... incursionibus, tamen ad tante rei perferendam sarcinam... non suppetere facultates, sed sunt ad ea Christicolarum opes et subsidia non mediocriter necessaria..... igitur de omnipotentis dei, cuius causam et iura Staphanus ipse inter ceteros christifideles tuetur pro viribus, misericordia, et eorundem Petri et Pauli apostolorum eius auctoritate confisi, universis... christifidelibus..... qui... de bonis sibi a deo collatis... in christiane fidei sibi subsidium..... erogaverint, aut personaliter una cum ipso Stephano in prefate Turchorum gentis debellationem se contulerint... peccatorum remissionem. ... concedimus et elargimur.

«mână indiferenți, ci-l va ridică și însufleți în contra acestui «flagel și pericol comun» 1).

Însă cele mai sincere și mai frumoase elogii le aduce lui Ștefan st oricul polon Ion Długoss, canonicul din Cracovia, contemporan al acestui mare Domn. Cuvintele sale sunt următoarele:

«O bărbat minunat, care nu e cu nimic mai inferior decât Duciș eroi al vechimei și pe cari noi i admirăm atât de mult. Dênsul este cel de întâi între Principii lumii, care în timpurile noastre a raportat o învingere atât de strălucită asupra Turcilor. După judecata mea, dênșule este cel mai demn, căruia să i de domnia și imperiul militar peste totă lumea, «și lui să i se încredințeze prin svatul, prin înțelegerea și hotărîrea comună a tuturor creștinilor, demnitatea de Comandant suprem și Duce în contra Turcilor, pe când ceilalți regi și principii catolici i-si petrec timpul numai în trândăvie și în desfrânări, ori în răsbôie civile» 2).

1) Hurmuzaki, Documente, Vol. VIII p. 7. a. 1574. Senatul Venețian către Ștefan Voivodul Moldovei: Utinam vel tali animo et voluntate reliqui essent principes christiani vel solus tantum haberetis virium quantum magnitudini animi vestri conveniret. Sed Deus omnipotens cuius causam agitis non deseret Excellentiam Vestram, non permittet ut reliqui principes christiani diutius torpeant, excitabit omnes et inflamabit contra communem pestem et incendium.

2) O virum admirabilem, heroicis Ducibus, quos tantopere admiramus nihilo inferiorem: qui sub nostra ætate tam magnificam victoriam inter Principes mundi primus ex Thurco retulit. Meo iudicio dignissimus, cui totius mundi Principatus et imperium et præcipue munus Imperatoris et Ducis contra Thurcum, communi Christianorum consilio, consensu et decreto, aliis Regibus et Principibus Catholicis in desidiam et voluptates, aut in bella civilia resolutis, committeretur. **Długossi Hist. Polon. Tomus II (1712) p. 528.**

În ce privește știința și arta de război, secolul al XV-lea și caracterizează prin talentele militare și prin luptele glorioase ale lui Ion Corvinul (numit și Românul) și ale lui Ștefan cel Mare, Domnul Moldovei.

Cu deosebire însă Ștefan aduse, prin succesele sale, arta de război română la un mare renume. Eșit din școala cea veche militară a țării, Ștefan nu este creatorul unui nou sistem de luptă, ci el rămase fidel tradițiilor și măiestriei vechi de război ale Românilor.

În aceste timpuri Românii nu imitase nimic. Noi trăiam cu legile noastre, în mare parte nescrise, și cu moravurile noastre vechi, purtam războie fără aliați și ne apăram cu arta noastră de război, moștenită de la părinți; însă prin știința și prin modul nostru de luptă, noi ne-am ridicat mai pre sus de inamicii noștri.

Paginele istoriei lui Ștefan cel Mare sunt cele mai frumoase despre valoarea militară a Românilor. Fie care luptă a lui Ștefan conține o nouă strategie, din care vor pute să învețe foarte mult toți aceia, cari se ocupă cu știința de război. Ștefan de și avea tot-de-una forțe de război inferioare la număr, însă el este tot-de-una învingătoriu, nu numai față de oștile cele numeroase și bine ținute ale Ungariei și Poloniei, dar și față de armatele cele puternice și victorioase ale Musulmanilor, de cari tremură în epoca această Europa întregă.

Mahomed II, cuceritorul Constantinopolului și al peninsulei balcanice, cu toate că era un mare talent militar, se vedea însă inferior tacticei și concepțiilor strategice ale lui Ștefan

Planurile de război ale lui Ștefan cel Mare erau tot-de-una admirabil combinate și executate. El știa să alege foarte bine direcțiunile, să execute cu repeziune marșurile, să ascundă toate mișcările trupelor sale. «Unde nu cugetai, acolo î-l afla», dice despre dânsul Vornicul Grigore Ureche. El știa să profite de toate circumstanțele terenului și ale momentului. Știa să atragă pe inamic în locuri favo-

rabile și apoi dând asalt cu un curagiū entusiast, i aducea imediat în confusiune. Pe câmpul de luptă Ștefan faceă mișcări atât de neprevădute pentru adversarii săi, în cât aduceă modul de luptă și soluțiunea, pe care doriă să o aibă.

În luptele sale, el se folosese adese ori de atacurile de noapte, și tinde mai cu sémă se dee bătăii un ast-fel de curs, ca pe inimiză să-I înece în rîuri, și ast-fel să aducă asupra lor un desastru complet.

Cu deosebire Ștefan se distinge prin o tenacitate admirabilă, ceea ce face parte din caracterul ómenilor mari. Învins, el nu-și pierde curagiul, ci se pregătesce din nouă să câștigue victoria. Atunci când i se pare, că lupta e perdută, el se aruncă cu rezoluțiune și energiă în mijlocul adversarilor și prin actele sale de curagiū și vitejie restabilește rëndurile și inspiră trupelor sale încrederea, că învingerea trebuie și póte să fie câștigată.

Ștefan este o adevărată mărime de răsboiū, mai ales când cugetăm, cât de vaste și puternice erau statele, pe cari el le învinse, și cât de mici și slab armate erau trupele, pe cari el le ducea din victoriă în victoriă.

«Sunt încunjurat de inimiză de tóte părțile», dice densusul către medicul său Matheiū Muriano la a. 1502, «am avut 36 de bătăi, am învins în 34 și am perdut numai 2.» ¹⁾

Pe lângă talentele sale militare, cari făcură din densusul cel de întâiū Căpitan mare al seculului al XV-lea, Ștefan strălucia tot-o-dată și prin calitățile sale morale.

«În ce privesce persóna acestui Domn»—scrie medicul său de curte, Mateiū Muriano—«el este un om fórte

¹⁾ Hurmuzaki, Documente, vol. VIII p. 36. 1502: io fo a la visitation de questo Illustrissimo Signor Duca Stephano. . . . et dissemi etiam: io sono circondato da inimici. . . . e ho avuto bataie 36 dapoi che son signor de questo paese de le qual son stato vincitore de 34 et 2 perse.

«înțelept, demn de multă laudă, și foarte iubit
«de supușii săi, fiind-că este înduratoriu și
«drept; este cu multă grijă în toate, și un băr-
«bat generos»¹⁾).

Însă ca om de război, caracterul său avea fără îndoială și părțile sale severe. De multe ori el era răpit de mânia și de multe ori prea nemilos față de inamicii săi.

Pietatea sa era sinceră.

Nenumăratele sale învingeri și elogiile, ce i se adresaș din diferite părți, nu-l făcură nici o-dată sumeț. Toate succesele sale dânsul le atribuiă numai singur lui Dumnezeu.

Istoricul Dlugoss, după cum am amintit mai sus, vorbind despre învingerea lui Ștefan asupra Turcilor la Podul-Înalt, scrie :

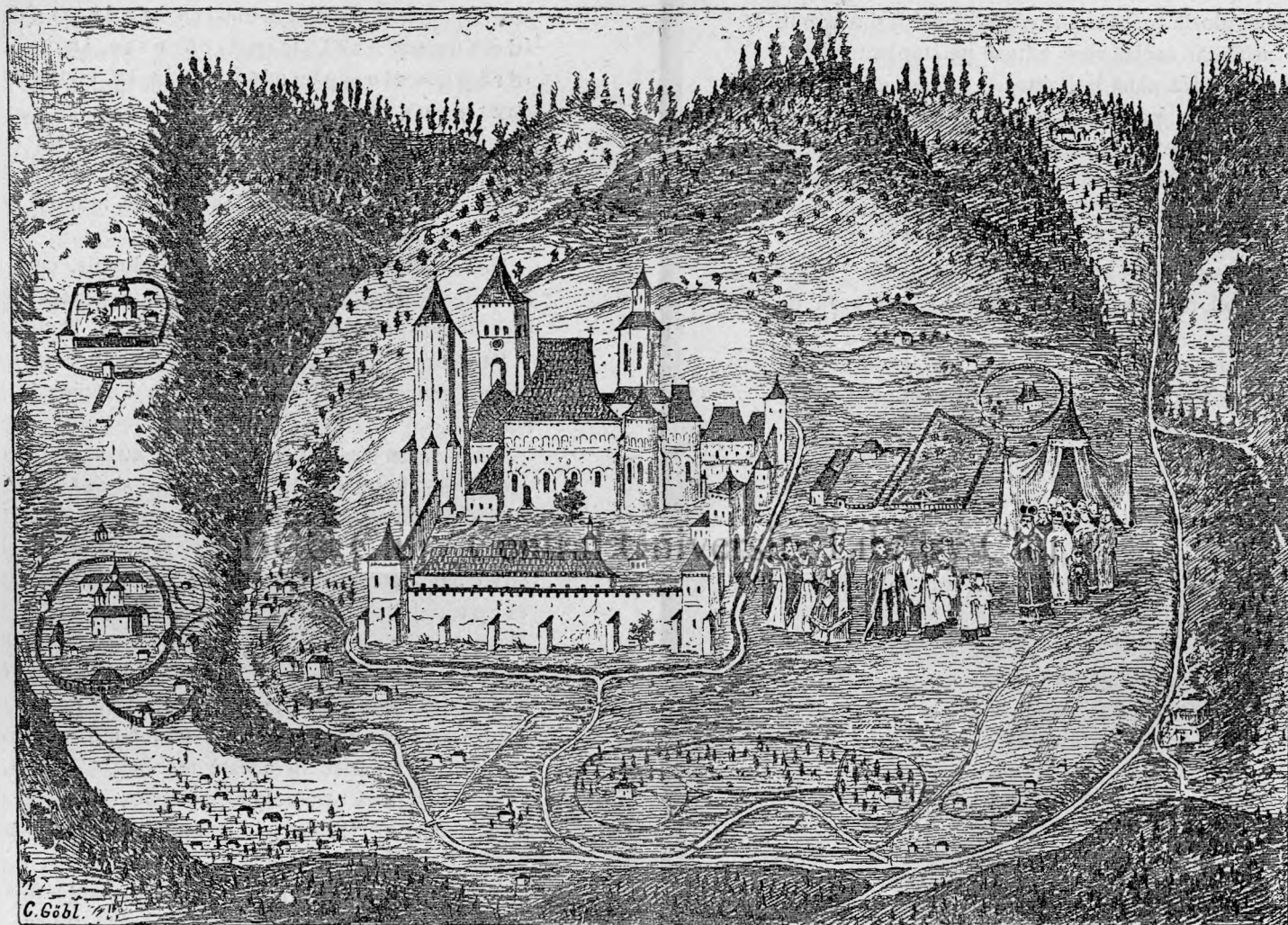
«Din cauza acestei învingeri, el nu se sumeș de loc, ci
«postî 4 zile întregi numai cu pâne și apă și dede poruncă
«în totă țera sa, ca nimeni să nu cuteze să-î atri-
«bue lui această învingere, ci numai lui Dum-
«neđeș, fiind-că după judecata tuturor învingerea din
«aceea și numai Dumnezeu a dat-o, și de aceea
«numai lui singur i-se cuvine lauda acestui triumf.»

El zidi 44 de mânăstiri și biserici, drept mulțumire lui Dumnezeu pentru învingerile câștigate, pentru ruga șie și pentru pomenirea și odihna sufletelor drept-credincioșilor creștini, cari perise în aceste războie.

Pe lângă totă strălucirea meritelor sale, el rămase totde-una neclintit în marginile modestiei și ale umilinței religioșe.

Un admirabil exemplu în această privință ni-l ofere epitaful, ce și-l pregătise singur încă până trăise.

¹⁾ Hurmuzaki, Documente, Vol. VIII p. 36, a, 1502: Quanto a la persona del prefato Signor (Duca Stephano) le homo sapientissimo degno de molta laude, amato molto da li subditi per esser clemente et justo, molto vigilante et liberale prosperoso de la persona per la eta sua.

Mănăstirea Putna din Bucovina, unde se află înmormântat Ștefan cel Mare, Domnul Moldovei, după o iconă din secolul al XVIII-lea ¹⁾.

¹⁾ Reproducem această ilustrațiune după interesanta publicațiune a d-lui *R. Fr. Kaindl*, *Geschichte der Bukowina*, Czernowitz, 1903, p. 88.

Eroul, a cărui gloriă o invidiau atâția principii din lumea europeană și asiatică, acela, care bătuse pe stăpânitorii popoarelor de la Adriatică până la Baltică și de la Baltică până la Golful persic, acela, pe care Mitropolitul țării i-l salutase și binecuvântase ca pe un împărat și biruatoriu de limbi păgâne, puse pe mormântul său numai simplele cuvinte : «Aici odihnesce evlaviosul Domn Ion Ștefan Voivodul cu mila lui Dumnezeu Domn al țării Moldovei, ctitorul și ziditorul acestui sfânt locaș», etc. ¹⁾, fără să întrebuițeze cel puțin epitetul tradițional, ce-l avea de «Mare» Voivod.

Meritele sale pentru poporul român, serviciile ce le-a adus dânsul creștinătății, civilizațiunii și situațiunii politice a Europei de apus, sunt mari, neprețuite.

Memoria sa este și va fi tot-de-una scumpă și eternă tuturor Românilor.

Sâmbetă, în ziua de 3 Iulie 1904, clopotele de la toate bisericile românești, vor vesti poporului, că se împlinesc 400 de ani de la mărtea acestui mare Domn și erou.

În această zi, Româniii din toate părțile vor aduce un omagiu de pietate, de recunoștință și admirațiune memoriei sacre a acestui Domn, bun, generos și vitez, care în timpurii atât de grele a apărut cu atât devotament și succes instituțiunile și existența națiunii române ²⁾.

¹⁾ Episc. Melchisedec în Revista pentru istorie de Gr. G. Tocilescu. An. I. (1883) p. 255.

²⁾ Noi vom reproduce aici și amintirea elogiósă, ce i-o consacră, cu o sută de ani mai târziu, istoricul polon Cromer: Bărbat demn de memoria tuturor vécurilor pentru mărimea sufletului său, pentru măiestria sa politică, pentru cunoștința adâncă a lucrurilor militare și pentru răs-bóiele fericite, ce le-a purtat în contra Turcilor, Ungurilor, Polonilor și Tătarilor (Vir magnitudine animi, astu, peritia rei militaris et rebus contra Turcarum, Ungarorum et Polonorum reges, ac Tattaros feliciter: gestis, omni aevo memorabilis (Cromeri Polonia. Ed. 1889, p. 452.)

Amintirea despre faptele sale glorioase ne va face să imităm virtuțile sale, și să cercăm a apăra cu toate puterile opera dificilă a părinților noștri.

Aducându-ne aminte de Ștefan, ne aducem tot-o-dată aminte de vitejii săi ostași căzuți la Baia, la Podul-Înalt, la Chilia, Cetatea albă, la Grumăzesci, la Răsboieni, la Cătlăbuga, la Scheia, în codrul Cosminului, la Sepniți, la Zarnoviți, etc., ostași de o bravură necomparabilă, înmormențați pe locurile, unde au câștigat aceste frumoase învingeri.

Credincioși tradițiunilor strămoșesci, ei se luptară și cădură ca adevărați eroi pentru apărarea patriei, limbei și religiei române, pentru gloria și onoarea numelui român.

Mulțumită valorii și vitejiei lor, Moldova n'a ajuns să fie provincie turcăscă.

Ei au ajutat puternic, ca să ajungem la starea și considerațiunea, de care ne bucurăm astăzi.

Esemples lor de credință către Domn și Patriă, de eroism și devotament pe câmpul de luptă, vor rămâne totdeauna vii în inimile poporului român. Ele ne vor fi tot-o-dată o încurajare și o siguranță de succes în timpurile grele ale viitorului.

Istoria și națiunea română le sunt, și vor fi, recunoscătoare Umbrelor lor să odihnescă în pace.

